

Т. В. Горянська,
кандидат економічних наук,
м. Донецьк

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Поступовий рух до економічної незалежності та зміцнення окремих національних господарств у сучасних умовах розвитку і вдосконалення світогосподарських зв'язків неминує веде до зростаючої інтернаціоналізації господарського життя, підвищення ступеню відкритості національних економік та посилення їх взаємозалежності на основі подальшого поглиблення міжнародного розподілу праці. Як вища ступінь територіального розподілу праці — міжнародна торгівля розвивається завдяки спеціалізації країн з виробництва певного товару і продажу його на світових ринках.

Розвиток міжнародного розподілу праці та зовнішньої торгівлі залежить від ряду чинників.

По-перше, від географічних (нерівномірність розподілу природних ресурсів у світі, в тому числі рослинного і тваринного світу, різні ґрунтово-кліматичні умови). Збільшення обсягів випуску продукції, поява нових галузей і виробництв обумовлює підвищений попит на сировину, отримання якої обмежено природними умовами. У свою чергу це стимулює видобуток сировини в країнах, де існують відповідні запаси. Крім того, підвищується попит на продовольчі товари, які виробляються лише в певних кліматичних зонах.

По-друге, від ступеню розвитку продуктивних сил. Як правило, крупне машинне виробництво може бути ефективним лише при глибокій спеціалізації і орієнтації на широкий ринок збуту, що призводить до необхідності виходу на світові ринки.

По-третє, від науково-технічного прогресу. Швидке оновлення продукції і технологій не допоможе досягти оптимального розвитку в рамках однієї країни усіх видів продукції. Результатом цього є активний обмін продукцією, послугами і факторами виробництва.

Метою статті є визначення та обґрунтування сучасних тенденцій розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин.

На сучасному етапі диверсифікації світогосподарських зв'язків міжнародна торгівля грає зростаючу роль у господарському розвитку країн, регіонів, всього світового співтовариства. Сучасні темпи росту світової торгівлі склали в 2003 р. — 5,8%, в 2004 р. — 10,7%, в 2005 р. — 7,0%, в 2006 р. — 9,9%, в 2007 р. — 7,2%, в 2008 р. — 3,3%, в 2009 р. — (-11%), що за динамікою і вартісними показниками випереджає темпи росту світового виробництва, які склали в 2003 р. — 2,7%, в 2004 р. — 4,0%, в 2005 р. — 3,5%, в 2006 р. — 3,9%, в 2007 р. — 3,8%, в

2008 р. — 3,2%, в 2009 р. — (-2,4%). Крім того, темпи росту світової торгівлі також перевищують динаміку ВВП, який склав в 2003 р. — 3,7%, в 2004 р. — 4,9%, в 2005 р. — 4,7%, в 2006 р. — 5,1%, в 2007 р. — 5,0%, в 2008 р. — 2,9%, в 2009 р. — (-1,0%) [1; 2]. У номінальному виразі торгівля продемонструвала за останні роки феноменальний ріст. Так, після кризи 2001 р. номінальний обсяг торгівлі скоротився на 4%, світовий експорт зріс з 6,2 трлн. дол. США до 16,0 трлн. дол. США в 2008 р., середній темп росту за цей період склав 15%, тобто в доларовому еквіваленті обсяг світової торгівлі практично потроївся [3, с.13].

Відносно стійке зростання міжнародної торгівлі, що спостерігалось протягом 2003-2007 рр., є наслідком ряду чинників, а саме:

- посилення міжнародного розподілу праці й інтернаціоналізації виробництва;
- науково-технічний прогрес, сприяючий оновленню основного капіталу, створення нових галузей економіки, які прискорюють реконструювання старих;
- активна діяльність транснаціональних корпорацій на світовому ринку;
- регулювання (лібералізація) міжнародної торгівлі через заходи СОТ/ГАТТ;
- лібералізація міжнародної торгівлі, перехід багатьох країн до режиму, який базується на відміні кількісних обмежень імпорту і суттєвого зниження мита — створення вільних економічних зон;
- розвиток процесів торгово-економічної інтеграції: усунення регіональних бар'єрів, формування загальних ринків, зон вільної торгівлі.

Однак, темпи росту світової торгівлі, починаючи з 2008 р., уповільнюються через збільшення ризиків на ринках нерухомості, фінансових ринках, збереження глобальних диспропорцій і стрімкого росту цін на нафту й інші сировини товари. Світова економіка пережила один із найбільш різких та значних спадів виробництва протягом усієї післявоєнної історії. Спад виробництва, що розпочався у розвинутих країнах влітку-восени 2008 р., по каналам зовнішньої торгівлі швидко передався країнам, що розвиваються. Як результат, — зниження ділової активності негативно вплинуло практично на всі економіки світу. Перші ознаки кризових явищ почали проявлятися в промислових секторах розвинутих країн у вигляді стагнації промислового виробництва на фоні різкого росту цін на енергоресурси і сировину, уповільнення внутрішнього попиту, у

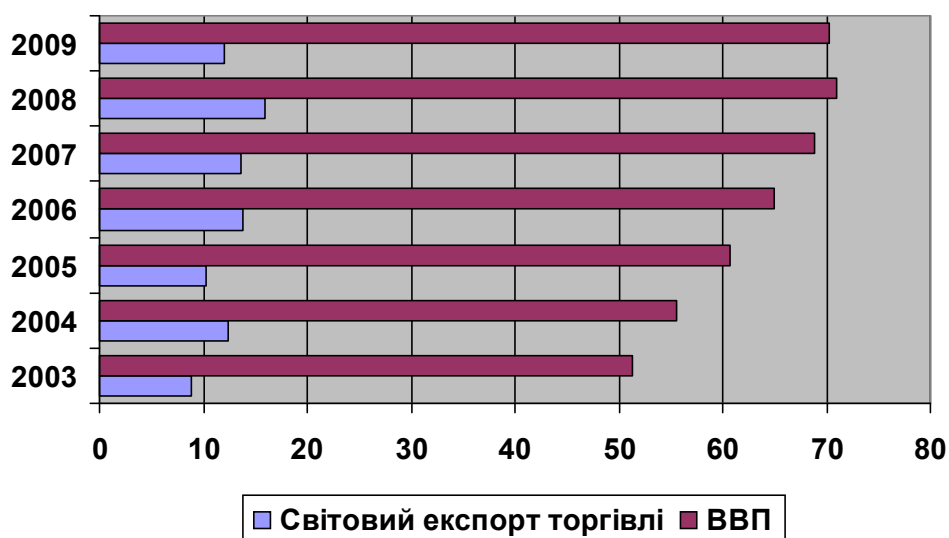

Рис. 1. Динаміка темпів росту світового експорту торгівлі та ВВП за 2003-2009 рр. в трлн. дол. США

тому числі через погіршення умов кредитування. У цих умовах певну підтримку промисловості розвинутих країн надали ключові країни, що розвиваються (Китай, Індія), і найбільші світові експортери сировини (країни Персидської затоки, Росія). З боку цих країн, в умовах фінансової кризи, спостерігався стабільний попит на обладнання і сировину, особливо з боку енергетики, металургії, нафтохімії, продукцію машинобудівельного комплексу, хімічної промисловості тощо. Саме ця схема — закупка в розвинених країнах обладнання і споживчих товарів за високими цінами країнами, що розвиваються, і навпаки, продаж країнами, що розвиваються сировинних ресурсів — дозволила перетворити економічний підйом 2002-2008 рр. в один із самих довгих та інтенсивних періодів росту за всю післявоєнну історію. Це ще раз підтверджує практичне існування теорії абсолютних переваг А. Сміта і порівняльних переваг Д. Рикардо. Накопичені в процесі економічного підйому дисбаланси (високі бюджетні й зовнішньоторгові дефіцити в ряді країн, ріст цін на сировину тощо) спричинили появу однієї із самих небезпечних економічних криз. Зниження внутрішнього попиту в розвинених країнах влітку-восени 2008 р. призвело до обвалу світової торгівлі, падіння цін на сировину та готову продукцію. У результаті, у більшості розвинутих країн різко уповільнюються темпи росту ВВП і промислового виробництва (табл. 1; 2).

Дані таблиці наглядно свідчать про глибокі кризові явища, що збереглися і впродовж 2009 р. Однак, зазначаємо, що позитивні темпи росту виробництва продукції вдалося зберегти Китаю та Індії. Ці країни продемонстрували здатність до росту в умовах світової рецесії, що схоже на незалежний розвиток і підтверджується теорією декаплінга, який припускає, що країни, які розвиваються, можуть зберігати високі темпи

росту економіки навіть у випадку кризи в розвинутих країнах [3, с.8].

В умовах кризи найбільш постраждали експорто-орієнтовані промислові економіки — незалежно від спеціалізації: експорт енергоресурсів і напівфабрикатів (Росія) або поставки готової продукції (країни Північно-Східної Азії, Німеччина, Японія).

Одним із секторів, у якому спостерігалось різке і значне за обсягами скорочення попиту, стало виробництво товарів тривалого користування, у першу чергу, автомобілебудування. Як відомо, світовими лідерами з виробництва автомобільного транспорту є Японія, Німеччина, США. Однак починаючи з 2006 р. третє місце з виробництва автомобілів у світі займає Китай. У 2009 р. він стає найкрупнішим у світі виробником автомобілів. Частка Китаю в 2007 р. від загальної кількості вироблених у світі автомобілів склала — 12,1%, в 2008 р. — 13,2%, в 2009 р. — 22,6%. Вихід Китаю до лідерів з обсягу виробництва машин пояснюється: по-перше, крахом автомобільного ринку на Заході, що спричинив економічна криза; по-друге, своєчасно прийнятими урядом КНР заходами щодо стимулювання внутрішнього попиту; по-третє, створенням спільних підприємств із ведучими світовими автоконцернами; по-четверте, новітніми західними технологіями і ноу-хау. Для порівняння, зазначимо, що частка Японії склала відповідно 15,8%; 16,4%; 13,0%, Німеччини — 8,5%; 8,6%; 8,5%, США — 14,7%; 12,3%; 9,4%. Крім того, що значна доля США пояснюється спеціалізацією автомобілебудівної галузі цієї країни на торгових вантажівках (табл. 3).

Незважаючи на деякі поліпшення ситуації останнім часом, пов'язане, перш за все, із урядовими програмами щодо стимулювання продаж нових автомобілів, реалізації плану стимулювання економіки, що вклю-

Таблиця 1

Фактичний ріст обсягу світового виробництва в 2003-2009 рр.

Рік \ Країна	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
США	-1,0%	4,4%	3,2%	4,2%	-1,7%	1,1%	-5,5%
Німеччина	0,1%	2,2%	1,7%	4,4%	5,2%	1,3%	-11,0%
Франція	1,1%	1,7%	0,3%	0,2%	1,8%	0,7%	-9,0%
Японія	1,9%	6,6%	1,3%	3,3%	1,3%	-0,6%	-17,0%
Росія	7,0%	6,4%	4,0%	4,8%	7,4%	5,6%	-11,0%
Китай	16,2%	17,1%	27,7%	22,9%	13,4%	9,0%	8,1%
Індія	6,0%	7,4%	8,2%	7,5%	8,5%	7,3%	5,2%

Таблиця 2

Темпи росту ВВП в 2003-2009 рр.

Рік \ Країна	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
США	3,1%	4,4%	3,5%	3,4%	2,1%	0,4%	-2,4%
Німеччина	-0,1%	1,7%	0,9%	2,2%	2,5%	1,3%	-5,0%
Франція	0,1%	2,1%	1,4%	2,0%	2,3%	0,3%	-2,1%
Японія	2,3%	2,9%	2,7%	2,8%	2,3%	-0,7%	-5,7%
Росія	7,3%	6,7%	6,4%	6,6%	8,1%	5,6%	-8,5%
Китай	9,1%	9,1%	9,9%	10,5%	13,0%	9,0%	8,4%
Індія	7,6%	6,2%	7,6%	8,5%	9,0%	7,4%	6,1%

Таблиця 3

Динаміка світового обсягу виробництва автомобілебудівної галузі у 2003-2009 рр. в тис. штук [4]

Рік \ Країна	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%
Японія	10286,6	0,3	10511,5	2,2	10800,0	2,7	11484,2	6,3	11596,3	1,0	11575,6	-0,2	7934,5	-31,5
Німеччина	5506,6	0,7	5570,0	1,1	5757,7	3,4	5819,6	1,1	6213,5	6,8	6045,7	-2,7	5209,9	-13,8
США	12115,0	-1,3	11989,3	-1,0	11946,7	-0,4	11264,0	-6,0	10780,7	-4,5	8693,5	-19,4	5711,8	-34,3
Китай	4443,7	35,2	5234,5	17,8	5708,4	9,1	7188,7	25,9	8882,5	22,0	9299,2	4,7	13791,0	48,3
Світовий обсяг виробництва	60663,2	2,8	64496,2	6,3	66482,4	3,1	69223,0	4,1	73266,1	5,8	70520,5	-3,7	60987,0	-13,5

чає урядові гарантії для промислових компаній, автомобілебудівна галузь Німеччини, США, Японії знаходиться в тяжкому стані. Перераховані заходи допомогли лише частково компенсувати зменшення зовнішнього попиту. Так, у цілому в Європейському Союзі зниження виробництва в автомобілебудуванні в 2008 р. склало 6,6%, у 2009 р. — 16,8%, що обумовлено низьким рівнем замовлень, значним зменшенням експорту в країни Східної Європи і США.

Крім автомобілебудівної галузі, зниження виробництва спостерігалось у будівництві та машинобудівельній галузі взагалі, що призвело до скорочення попиту на продукцію ресурсних галузей — видобувної галузі, топливно-енергетичного комплексу, ряду підгалузей хіміко-лісного комплексу, промисловості будівельних матеріалів.

Значне зменшення обсягів промислового вироб-

ництва на фоні зниження споживчого та інвестиційного попиту, затоварення складів, жорстких умов кредитування виробничого сектора у розвинутих країнах весною-влітку 2009 р. змінилося на повільне відновлення обсягів виробництва. Основними причинами, що обумовили поліпшення ситуації у виробничому секторі, можна вважати заходи щодо державної підтримки ряду секторів, а також ефект «розчищення запасів». У результаті проведених заходів «лідерами» за темпами відновлення у більш країнах стали автомобілебудування, гірничорудна промисловість, металургія, хімічне і нафтохімічне виробництво.

Як показують статистичні дані, у глобальній конкуренції на ринку металів абсолютним лідером визнано Китай, який перетворився з імпортера на крупнішого експортера металопродукції, що обумовлено кардинальною трансформацією технологічного циклу в

Динаміка світового виробництва сталі в 2003-2009 рр. в млн. тон [5, 6]

Рік Країна	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%
Китай	220,1	21,2	272,5	23,2	355,8	30,6	418,8	17,7	489,9	17,0	500,49	2,2	567,84	13,5
Японія	110,5	2,6	112,7	2,0	112,5	-0,2	116,2	3,3	120,2	3,4	118,74	-1,2	87,53	-26,3
США	91,4	-1,0	98,5	5,2	94,9	-3,7	98,5	3,8	98,1	-0,4	91,49	-6,7	58,14	-36,4
Росія	61,3	4,7	64,3	2,5	66,1	2,8	70,6	6,8	72,39	2,5	68,51	-5,4	59,21	-13,8
Німеччина	44,8	-0,4	46,4	3,6	44,5	-4,1	47,2	6,1	48,55	2,8	45,83	-5,6	32,67	28,7
Індія	31,78	10,3	32,6	2,7	40,9	25,5	44,0	7,6	53,08	20,6	55,05	3,7	56,61	2,8
Світове виробництва	945,1	6,7	1050,0	8,9	1129,4	7,6	1239,5	8,8	1351,29	9,0	1329,72	-1,6	1219,72	-8,3

чорній металургії та виробництві металопродукції з урахуванням ринків залізорудної сировини і вугілля, що коксує (табл. 4). Крім того, відбувся суттєвий зріст світового виробництва сталі через нові виробничі потужності Китаю і Південно-Східної Азії. Так, доля Китаю у світовому виробництві сталі в 2009 році склала 46,6%, Індії — 4,6%. Для порівняння доля Японії склала 7,2%, Росії — 4,9%, США — 4,8%, Південної Кореї — 4,0%, Німеччини — 2,7%, України — 2,4% [5].

Протягом останніх років, новий історичний рекорд був встановлений у світовому виробництві сталі в 2007 р. — 1351,29 млн тон у порівнянні з 2006 р. цей показник зріс на 9,0%. Однак, в 2008 р. показники виробництва сталі практично у всіх регіонах знижуються, включаючи ЄС, США, Південну Америку, країни СНД. Виробництво сталі в ЄС в 2008 р. склало 199 млн тон (-5,3%), в США — 91 млн тон (-6,7%). У країнах СНД протягом 2008 р. вироблено 114 млн тон сталі (-8,2%). Зазначимо, що Росія знизилася виробництво сталі на 5,4% до 68,5 млн тон, Україна — на 13,4% до 37,1 млн тон [6]. В 2009 р. виробництво сталі у світі склало усього 1219,7 млн тон, що є самим низьким показником по галузі за останні 4 роки. Найбільший спад виробництва сталі спостерігався в США, де цей показник знизився на 36,4%. У країнах-членах ЄС обсяг виробництва сталі знизився на 29,7%, що склало 139,1 млн тон; у Японії — на 26,3%. Випуск сталі в країнах СНД склав 97,5 млн тон (-14,7%). При цьому в країнах Близького Сходу в 2009 р. спостерігалася тенденція росту виробництва сталі — 17,2 млн тон, що на 3,3% більш в порівнянні з 2008 р., у тому числі Індія збільшила виробництво на 2,8%. Позитивні темпи росту виробництва сталі також спостерігалися в країнах Азії, включаючи Китай, — 795,4 млн тон (3,5%) [7].

Останнім часом залежність більшості країн світу від зовнішньої торгівлі постійно зростає. Ступінь відкритості світового господарства підвищується, що стимулює його розвиток. Однак при цьому підвищується залежність економічного становища окремої країни від

розвитку світової економіки в цілому. Динамізм міжнародної торгівлі і підвищення її значення в світовій економіці обумовлено об'єктивним процесом глобалізації, а саме ростом взаємозалежності більшості країн світу. У свою чергу, інтенсифікації світового товарообміну сприяло значний прогрес у розвитку міжнародного розподілу праці. У рамках сучасного всесвітнього розподілу праці найбільш розвинутими є країни Західної Європи, США, Японія. Однак, зазначаємо, що останні роки лідером світової економіки становиться Китай, який до 2015-2020 рр., за прогнозами спеціалістів, за абсолютними показниками економіки досягне рівня США [8, с. 99]. Також треба звернути увагу на той факт, що зовнішньоторговельний оборот країн, що розвиваються, збільшується на основі економічної залежності від країн Заходу. Але при цьому їх доля у світовій торгівлі не збільшується. Як відомо, міжнародний розподіл праці дає можливість кожній країні отримати вигоду за рахунок раціонального розміщення своїх продуктивних сил незалежно від природного чинника. Однак цьому процесу заважають, перш за все, торгові бар'єри як прояв дискримінації одних країн відносно інших, незбалансоване ціноутворення, яке створює «ножиці цін» [9, с. 66-67] між промислово розвинутими і країнами, що розвиваються в рамках світового ринку.

Динамічний ріст виробництва окремих країн (Китай, Південна Корея, Індія, Бразилія, Аргентина тощо), підвищення їх науково-технічного і економічного потенціалу створює умови для взаємної зацікавленості у розвитку ринку на базі подальшого розподілу праці. У цих рамках ефективніше реалізується концепція розвитку галузі виробництва для ринку. Структура експорту все більш насичується товарами обробної промисловості: машинобудування, приладобудування, електроніки, текстильної, взуттєвої.

У результаті постійно зростаючих масштабів активності та ступеню залучення окремих країн і регіонів до процесів міжнародного обміну в темпах їх росту і напрямках зовнішньоторговельної діяльності,

Частка країн і регіонів у світовому експорті в 2003-2009 рр., (%) [10; 2*]

Країна, регіон	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Світ	100	100	100	100	100	100	100
Німеччина	10,0	10,0	9,3	9,2	9,5	9,1	9,8
США	9,6	8,9	8,7	8,6	8,3	8,0	8,2
Японія	6,3	6,2	5,7	5,4	5,1	4,9	4,3
Китай	5,8	6,5	7,3	8,0	8,7	8,9	9,9
Франція	5,2	4,9	4,4	4,1	4,0	3,8	3,8
Велика Британія	4,1	3,8	3,7	3,7	3,1	2,9	2,9
Південна Корея	2,6	2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,9
Бразилія	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3
Індія	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	1,1	1,3
Росія	1,8	2,0	2,3	2,5	2,5	2,9	2,4
Україна	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3
ЄС	14,7	13,2	12,7	12,3	12,2	12,0	-
СНД	5,5	3,0	3,3	3,6	3,7	4,5	-
Країни-члени ГАТТ/СОТ	94,3	93,7	94,4	93,9	94,1	93,4	-

перш за все експортної, суб'єктів світової торгівлі проявляються помітні відмінності (табл. 5).

Дані таблиці свідчать про суттєві зрушення географічної і товарної структури сучасної міжнародної торгівлі. Нерівномірність динаміки зовнішньої торгівлі впливає на співвідношення сил між країнами на світовому ринку. Так, США займали лідируючі позиції у світовій торгівлі з середини 90-х років ХХ століття. Її частка складала в 1985 р. — 11,6%, в 1993 р. — 12,4%, в 1997 р. — 12,6% [10]. На сучасному етапі розвитку торговельних відносин США поступово втрачають домінуючу роль в системі міжнародного обміну, що пов'язано зі зниженням конкурентноздатності американського виробництва (табл. 1). Експансіоністська політика «дешевих грошей», що застосовувалася в економіці США, у результаті призвела до негативних наслідків, а саме: високі темпи інфляції, девальвація валюти, зниження темпів росту виробництва тощо.

На світових ринках готової продукції домінують країни ЄС. Їх сукупна частка у світовому експорті перевищує 12%. При цьому значна частина продукції реалізується в межах ЄС, що ускладнює доступ іноземних товарів на європейський ринок (рис.2). Зазначимо, внутрішньорегіональний експорт ЄС складає близько 70% від загального обсягу експорту.

Створення внутрішнього ринку ЄС, передбачення правилами торгівлі свободи руху товарів, послуг, капіталу, людей є наслідком проведення протекціоністської політики щодо третіх країн. Отже, ЄС — це найкрупніший у світі торговий блок від якого багато країн й інтеграційних блоків, з якими ЄС має торгові угоди на основі географічної близькості або історичного минулого, значно залежить від експортних операцій з ним. Серед країн-членів ЄС найкрупнішим експортером то-

варів у світі залишається Німеччина. Експорт цієї країни склав в 2006 р. — 1112,0 млрд дол. США; у 2007 р. — 1327,0 млрд дол. США, що на 19,3% більше в порівнянні з попереднім періодом; в 2008 р. експорт збільшився на 10,2% (1461,9 млрд дол. США). Однак в 2008 р. частка країни у світовому експорті знижується і складає 9,1%. У 2009 р. на експорт Німеччини приходить 9,8%. Для порівняння частка експорту Китаю в 2009 р. склала 9,9%. Сила німецької економіки полягає у великій конкурентноспроможності товарів на світовому ринку і високій експортній частці у ВВП (середньорічна доля складає 45%).

Протягом 2006-2009 рр. спостерігається уповільнення темпів росту глобальної економіки. У 2009 р. обсяг світової торгівлі зменшився у вартісному вираженні на 24,6% — з 16070 млрд дол. США до 12110 млрд дол. США [10].

Головними причинами скорочення обсягу міжнародної торгівлі є:

- одночасне суттєве зниження попиту практично в усіх країнах світу;
- ріст пропозиції товарів;
- дефіцит кредитних ресурсів для фінансування торговельних операцій;
- зріст рівня протекціоністських заходів.

Спад експорту в 2009 р. зафіксовано в усіх країнах і регіонах. Так, в США експорт товарів зменшився на 22,7%, в ЄС — 14,8%, в Японії — 34,0%. Найменший рівень зниження експорту було зафіксовано в нафтопереробних регіонах Близького Сходу (-4,9%), Африці (-5,6%), Південній і Центральній Америці (-5,7%). В Азії обсяги експорту знизилися на 11,1%, у тому числі в Китаї на 16,4%. Доцільно звернути увагу на той факт, що на фоні світової кризи ки-

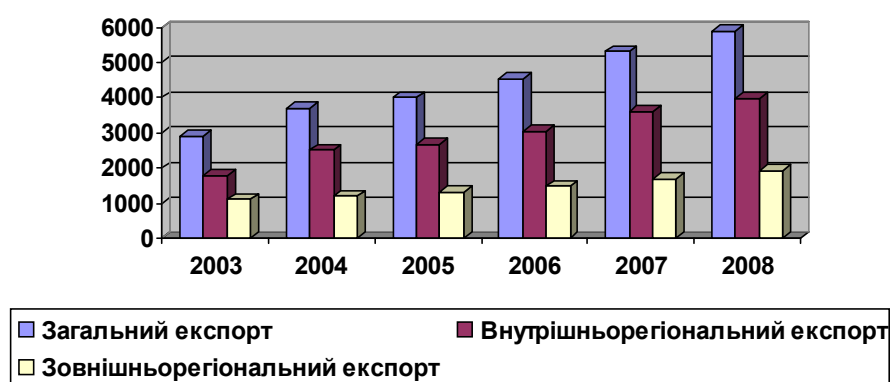

Рис. 2. Динаміка відношення загального експорту ЄС до внутрішньорегіонального і зовнішньорегіонального в 2003-2008 рр. в млрд дол. США

тайська економіка в 2009 р. у порівнянні з попередніми роками та іншими країнами світу має значно кращі й високі економічні показники (табл. 6).

Досягти високих показників, збільшити зовнішньоторговельний оборот від 20,6 млрд дол. США в передреформному 1978 р. до 851,0 млрд дол. США в 2003 р. і зайняти 4-е місце у світі після США, Німеччини, Японії допомогла, перш за все, політика зовнішньоекономічної відкритості. Значні наслідки для економічного і соціального життя держави мала програма лібералізації заходів, передбачених угодами СОТ. Приєднання Китаю в 2001 р. до СОТ сприяло відкриттю національного ринку для зовнішньої конкуренції. Розширення зовнішньої торгівлі вплинуло на такі галузі діяльності, як: торгівля товарами, торгівля послугами, захист прав інтелектуальної власності, забезпечення транспарентності, уніфікація митних і податкових норм.

У 2004 р. обсяг зовнішньоторговельного обороту Китаю зріс на 35,7% і досяг 1154,5 млрд дол. США. Країна стає 3-ю торговельною державою у світі. У 2007 р. позиції Китаю у сфері світової торгівлі міцнішають, він займає 2-е місце у світі з експорту товарів. Частка Китаю у світовому експорті товарів досягає 8,7%. У грошовому виразі експорт складає 1217,8 млрд дол. США, що на 25,7% більше у порівнянні із попереднім роком. У 2009 р. експорт Китаю зменшився — 16,4%, у порівнянні із 2008 р. склав 1194,0 млрд дол. США. Але при цьому частка Китаю у світовому експорті склала 9,9% і він стає головною експортною державою у світі. Для порівняння: експорт Німеччини в 2009 р. склав 1187,0 млрд дол. США; США — 994,7 млрд дол. США [2].

Стратегія економічного розвитку Китаю була закладена концепцією активного виходу вітчизняних виробників на зовнішні ринки в 2000 р. Значний чинник, що визначає позиції Китаю у світовій економіці, — необхідність стабільного забезпечення його зростаючих потреб у нафті та різних видах сировини. Так, у 2004 р. Китай імпортував 122,7 млн тон сирової нафти, 26,3 млн

кубометрів деревини, 208 млн тон залізної руди. У 2008 р. імпорт перерахованих товарних груп склав 179,3 млн тон; 29,5 млн кубометрів; 440 млн тон. У 2009 р. ступінь залежності Китаю від імпортової нафти зросла до 51,29%, що підвищує ризик у сфері державної енергетичної безпеки (імпорт нафти склав 199 млн. тонн). За цих обставин прогноз спеціалістів невтішний: залежність країни від імпорту нафти у 2020 р. зросте до 70%. Також у 2009 р. зріс на 41,6% імпорт залізної руди (630 млн тон) [11]. За оцінками китайських економістів потреби країни в 2020 р. можуть бути задоволені за рахунок власних ресурсів лише 6-ти із 45-ти видів корисних копалин [8, с. 102].

Специфіка участі кожної країни в міжнародному розподілі праці визначається не лише масштабами, але і структурою її економіки, наявністю галузей і виробництв, що характеризуються очевидними перевагами на світовому ринку. Внаслідок змін у структурі світового промислового виробництва з'явилися зрушення в товарній структурі міжнародного обміну. Так, в 2003-2006 рр. спостерігалось зниження у світовому експорті питомої ваги сільськогосподарської продукції — від 9,2% до 8,0%. При цьому, протягом 2003-2008 рр. частка експорту палива і продукції добувної промисловості у світовій торгівлі зросла — з 13,2% до 22,5%. Характерними є достатньо високі темпи розширення торгівлі готовими промисловими виробами, а в них машинами, обладнанням і транспортними засобами (табл. 7).

Територіальний розподіл виробництва продукції за останні роки практично не змінився. Найбільша частка експорту сільськогосподарської продукції і добувної промисловості припадає на Європу: відповідно 4,0% і 8%. Частка експорту продукції добувної промисловості Азії складає близько 7%. Стосовно експорту готових виробів лідерами є Європа, на яку припадає 30% від загального світового експорту; друге місце займає Азія, її частка в експорті готових виробів складає 15%. Частка Північної Америки протя-

Таблиця 6

Зростання економіки Китаю 2003-2009 рр. в млрд дол. США [2; 7; 10]

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП	6449,0	7262,0	8859,0	10000,0	7420,0	8088,0	8767,0
Експорт товарів	437,9	593,3	762,0	968,9	1217,8	1428,3	1194,0
Імпорт товарів	413,1	561,2	660,0	791,5	956,0	1132,5	921,5
Обсяг іноземних інвестицій	56,1	60,6	60,3	63,0	67,3	92,4	90,03

Таблиця 7

Товарна структура світової торгівлі в 2003-2008 рр., (%) [10]

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Сільськогосподарська продукція	9,2%	8,8%	8,4%	8,0%	8,3%	8,5%
Паливо і продукція добувної промисловості	13,2%	14,4%	17,2%	19,5%	19,4%	22,5%
Готові вироби	74,5%	73,8%	72,0%	69,9%	69,7%	66,5%
Машини і транспортні засоби	39,7%	39,0%	42,0%	37,0%	36,3%	34,0%

гом 2005-2008 рр. зменшилася від 15,4% до 11,9%. При цьому, в усіх країнах світу експорт продукції у вартісному виразі збільшився, що обумовлено темпами росту інфляції і коливаннями курсів валют.

Отже, активізація світогосподарських зв'язків продовжується, що підтверджується зростанням таких індикаторів, як: товарний експорт у глобальному ВВП, рівень світового експорту.

Отримані наукові результати надали змогу визначити та обґрунтувати сучасні тенденції розвитку міжнародних торгівельно-економічних відносин.

По-перше, США багато років є «локомотивом» економічного росту в світі. Значна частка приросту американського експорту обумовлена найбільш швидким ростом ринків, що розвиваються. Обсяг американських товарів, що поставляються в країни, що розвиваються, збільшився за останні роки до 45% від загального обсягу експорту [12, с. 62]. Крім того, щорічно протягом 2003-2008 рр. експорт американських товарів до Китаю збільшувався на 25% [12, с. 62]. Отже, ріст експорту США стимулюється внутрішнім попитом за кордоном.

По-друге, зниження темпів економічного росту в США (кінець 2008-2009 рр.) створило додатковий тиск на японський експорт, 20% якого припадає на США. Темпи росту промислового виробництва Японії склали в 2007 р. — 1,3%, в 2008 р. — (-0,6%), в 2009 р. — (-17,0%) [2]. Настільки помітне зниження виробництва пояснюється, перш за все, уповільненням економіки в США, де значно зменшився попит на автомобілі й електроніку. Незначні макроекономічні наслідки також відбуваються в країнах Азії, на які припадає найкрупніша частка японського експорту — 50%.

По-третє, країни Азії, а саме Китай, Індія, Пакистан, за останнє десятиріччя досягли значного росту ВВП,

темпів промислового виробництва, експорту товарів. Позитивні тенденції економічного розвитку цих країн пояснюються динамічним ростом інвестицій і чистого експорту. Але в регіоні, починаючи з 2008 р., спостерігається зниження темпів економічного росту внаслідок уповільнення росту у провідних розвинутих країнах і підвищення цін на енергоносії й сировину. Так, у Китаї спостерігається зниження темпів росту ВВП (табл.2) під впливом уповільнення росту експорту, а також інших стримуючих чинників, таких як жорстка кредитно-грошова політика, підвищення курсу національної валюти, подорожчання робочої сили. Крім того, темпи росту промислового виробництва Китаю уповільнюються, що обумовлюється наявністю тісних торгівельних зв'язків із США, на які припадає 25% китайського експорту, й іншими промислово розвинутими країнами. Однак, зазначаємо, що на фоні загального світового економічного спаду, зниження економічного росту Китаю виглядає незначним. Це обумовлено швидким ростом і вдосконаленням структури капіталовкладень. Так, лише протягом 2008 р. в об'єкти інфраструктури Китаю було інвестовано більш 2,5 трлн дол. США, що перевищило цей показник 2007 р. на 25,5%. Таким чином, темпи росту капіталовкладень склали 0,7% [13, с. 93]. Крім того, за даними Національного бюро статистики КНР індекс ділової активності у сфері виробництва Китаю (PMI) перевищує позначку 50,0, що вказує на перевагу оптимістичного настрою і на розвиток області, що досліджується.

Високі показники економічного росту Індії і Пакистану обумовлено значним ростом приватного споживання та інвестицій до основного капіталу. Стійкий внутрішній попит у цих країнах стимулює збільшення фізичного обсягу імпорту, а ріст цін на сировину збільшив його вартісний обсяг. Однак, зазначаємо, що

темпи росту Індії і Пакистану з 2008 р. уповільнюються за рахунок впливу економічного спаду в США, оскільки ця країна є головним їх експортним ринком. Так, у 2007 р. частка індійського експорту в США складала 15%, пакистанського експорту — 18%, але в 2008 р. частка експорту цих країн до США зменшується і складає відповідно 11,7% і 16,1% [2].

По-четверте, уповільнення темпів росту експорту характерно і для Західної Європи, що обумовлено, перш за все, зниженням попиту з боку країн Східної і Західної Азії. Ринки, що розвиваються, відіграють все більш активну роль у підтримці світового економічного росту. Саме такі країни, як Китай та Індія останнім часом усвідомлюють, що внутрішній попит також є двигуном росту і знижують потребу щодо експортної орієнтації з метою економічного розвитку. З метою стимулювання економічного росту в країнах Західної Європи, Європейський центральний банк (ЄЦБ) знизив облікову ставку для країн-членів ЄС до 2,0%.

Взагалі, економісти ОЕСР стверджують, що в посткризовий період темпи економічного розвитку перевищать докризовий рівень. Якщо в 2003–2007 рр. світова економіка збільшувалася в середньому на 3,6% на рік, то в 2011–2015 рр. темпи росту світового ВВП будуть дорівнювати 3,7%. Основна тенденція сучасності — збільшення частки у світовій торгівлі країн, що розвиваються. Вони швидко нарощують як обсяги ВВП, так і торговельний обіг. Одночасно в багатьох розвинутих країнах за рахунок різкого зниження темпів росту ВВП їх частка у світовій торгівлі продовжує зменшуватися, що обумовлено зниженням глобального попиту і протекціоністськими заходами, які застосовують деякі країни.

Література

1. **World Economic Situation and Prospects 2008.** United Nations publication, Sales No.E.08.II.C.2. //UNO Official website. — Режим доступу: <http://www.un.org>.
2. **CIA — The World Factbook 2010.** — Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publication/the-world-factbook/index.html>.
3. **Мониторинг** мирового кризиса #8 (30.07.2009). Институт энергетика и финансов. — Режим доступу: www.fief.ru/img/files/CrisisMonitor.
4. <http://oica.net/category/production-statistics/2009-statistics>.
5. **World Steel Association**, infogeo.ru/metalls.
6. **Терешин А.** Ведущие производители стали в 2008 году / А. Терешин. — Режим доступа : <https://www.infogeo.ru/metalls>.
7. <http://rus.newsru.ua/finance/02oct2009/truba.html>.
8. **Портяков В. Я.** Россия, Китай и Индия в мировой экономике // Россия в глобальной политике. — 2005. — № 5. Сентябрь–Октябрь. — с. 98 — 110.
9. **Карр Э. Х.** Русская революция от Ленина до Сталина 1917–1929. Монография / пер. с англ. Л. А. Черняховской. — М. : «Интер-Версо», 1990. — 208 с.
10. **Internation Trade Statistics 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009.** //WTO Official website. —

Режим доступу : <http://www.wto.org>.
11. mineral.ru.
12. **Соловьев А.** Обзор мировой экономики — февраль 2008 года // Портфельный инвестор. — 2008. — №3. — с. 62 — 66.
13. **Соловьев А.** Обзор мировой экономики — январь 2009 года // Портфельный инвестор. — 2009. — №1-2. — с. 90 — 93.
14. **Давыдов А. Ю.** Структурные изменения в американской экономике // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 11. — с. 35 — 47.
15. **Гавриков Д. А.** Европейский Союз как территория противоречий // Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — № 12. — с. 88 — 95.
16. **Хузиатов Т. Д.** Социально-экономическое развитие в государствах Евразии // Проблемы современной экономики. — 2006. — 1(17). — Режим доступу : <http://www.m-economy.ru/number.php3?bnumber=17>.

Горянська Т. В. Сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин

У статті визначено і обґрунтовано сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин. Проаналізовано основні макроекономічні показники США, Японії, країн-членів ЄС, країн, що розвиваються, їх зміну в процесі глобалізації і в період економічної кризи.

Ключові слова: торгівля, економічні відносини, макроекономічні показники, США, Японія, ЄС, економічна криза.

Горянская Т. В. Современные тенденции развития международных торгово-экономических отношений

В статье определены и обоснованы современные тенденции развития международных торгово-экономических отношений. Проанализированы основные макроэкономические показатели США, Японии, стран-членов ЕС, развивающихся стран, их изменения в процессе глобализации и в период экономического кризиса.

Ключевые слова: торговля, экономические отношения, макроэкономические показатели, США, Япония, ЕС, экономический кризис.

Goryanskaya T. V. Specifies and substantiates current trends of developing international trade and economic relations

The article specifies and substantiates current trends of developing international trade and economic relations. Basic macroeconomic indices of the USA, Japan, members EU, developed countries, their transformations in the process of globalization, as well as in the period of economic crisis are analyzed.

Key word: trade, economic relations, macroeconomic indices, USA, Japan, EU, economic crisis.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2010
Прийнято до друку 15.03.2011